

BEATRICE
LANDOVSKÁ

Když máma spala

■ garamond

Když máma spala

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.e-garamond.cz
www.albatrosmedia.cz

■ **garamond**

Beatrice Landovská
Když máma spala – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2025

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

BEATRICE
LANDOVSKÁ

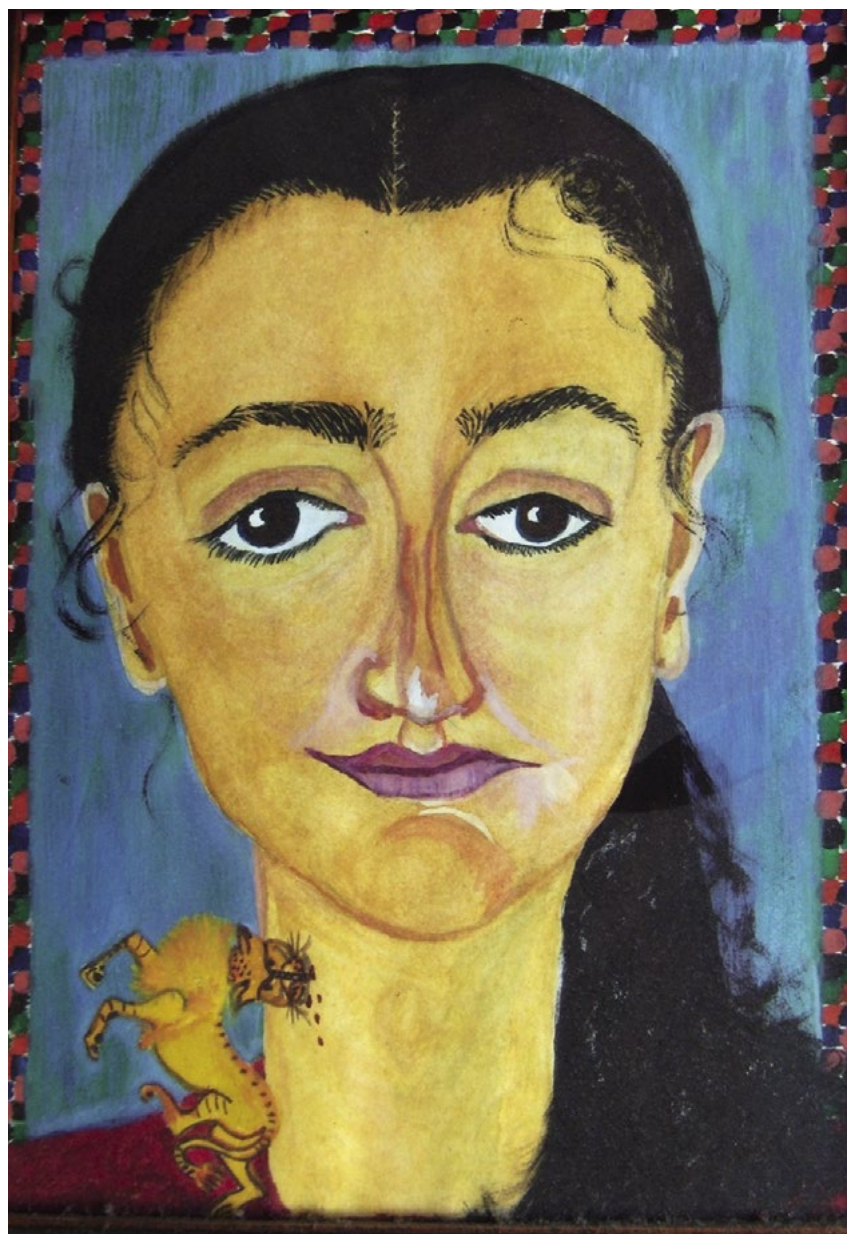
Když máma spala

VZPOMÍNKY NA LÉTA 1976 AŽ 1979

■ garamond

*„Musíš ovládnout umění neunikat sobě sama,
jak pravila už Sibyla i mnozí Prorokové,
protože pak ani čas a ani žádná síla
nemůže rozmetat tvou vnítrní matrici,
která tě skrze tvůj příběh tiskne.“*

J. W. Goethe

Já (asi 1981)

I. část

POCITY VINY

*Od dětství trpěl jsem pocity viny.
Všichni jsou normální, jen já jsem jiný...
Dozrál jsem k úlevě (nevelké...) vloni:
Vždyť já jsem v pořádku! Jiní jsou oni!*

J. H. Krchovský, 2017

I. KAPITOLA

VLASY

Abychom mohli žít ve světě, musíme jej založit.

Mircea Eliade

BLB

Dětství skončilo a nic se na něm nedalo změnit, ale zapomenout z dětství to šťastné by bylo jako hodit perlu zpátky do moře.

Touto větou skončila má předchozí kniha vzpomínek.

Druhá kniha nemůže být o ničem jiném než o husté oponě, která se za tím šťastným dětstvím zatáhla. Čtyři jezdci na černých koních troubením ohlásili konec mého dětství, konec věku nevinnosti. Vraníci se začali přibližovat ze čtyř světových stran, funěli a hrabali kopyty.

Začal rok 1976.

Blížily se moje čtrnácté narozeniny a „nikdo se mě nechystal vrátit Bohu, jako to dělávají indiáni se svými dětmi, protože věří, že už jim dali všechno, co pro ně měli“.

Poslední bezstarostné prázdniny se blížily a já jsem za nic na světě nechtěla oželeť dětství, základní školu, kde jsem byla zvyklá na svoje místo, a nechtěla jsem opustit ani svou školní lásku Karla Ž. Někteří dospělí mě nabádali, ať jdu ke zkouškám na gymnázium už z osmé třídy, protože bylo jasné, že politicky přitahuje, takže bych měla své jisté, kdyby mě náhodou na gympl vzali. Ale o tom jsem já nechtěla ani slyšet. Opustit dobrovolně

možnost každodenně vídat kudrnatého Karla, ležérního frajera a nejlepšího atleta ze třídy, bylo pro mne nemyslitelné, přestože bylo jasné, že vzhledem k otcově povaze se důsledky společenských změn naší rodině mohly vyhnout jen těžko.

Ostatně se nedá říct, že by na mě rodiče se studiem až tak moc naléhali.

„Nechce, blbec, tak ať nechodí. Ať si de s vostatními blbama do devítky! Protože, Betyno, co si budeme povídat, do devítky dou jenom ty, co na střední školu nemaj. To je ti doufám jasný. Já jsem třeba šla už z osmičky, jak jistě víš,“ vysvětlovala mi trochu nevrle maminka.

„Mami, ale říkala jsi, že puđu na konzervatoř!?“

„A co když tě tam nevemou?“

„Třídní ale přece tvrdí, že nejsem studijní typ, ať jdu rači na školu s uměleckým zaměřením. Že to bude pro všechny lepší.“

„Ale vona je fakt blbá, ta konzervatoř se pro ni hodí líp,“ dodal táta, který u nás byl zrovna na návštěvě, aby zkontroloval, jak se daří Antarovi. Svým prohlášením se mě, asi nechtěně, trochu zastal, protože na všechny střední školy i učňovské obory se mohlo tehdy jít jenom po dokončení deváté třídy, pouze na gymnázium z osmičky.

„Tak ať si jde, pro mě za mě, do té devítky,“ mávla rukou máma, „třeba ještě dostane za ten rok rozum.“

„Vo tom teda trochu pochybuju,“ navázal táta a pak dodal: „Pocem, Antare, pocem, ty kluku ušatá!“

„Nó, a pak se uvidí!“ uzavřela diskusi máma.

A vidělo se.

Tři čtvrtě roku nato, v lednu 1977, podepsal táta Chartu 77.

Nevyužit spuštěného experimentu a nejít v roce 1976 už z osmé třídy na gympl byla v mém případě bláhovost. Kdo to ale mohl s jistotou vědět?

Premýšlela jsem, že pokud půjdu 8. dubna ke zkouškám na gympl z osmé třídy, nebudu moct jet s Anikou do Krkonoš místo dědy Alberta, který onemocněl žilní embolií a nemohl lyžovat.

A notabene kdybych ke zkouškám na gympl šla a oni mě náhodou přece jenom vzali, musela bych nastoupit do školy už v srpnu! Takové bylo pro první ročníky tohoto experimentu pravidlo. Přijetí žáci měli kratší prázdniny, aby prý stihli (za týden) probrat látku z nevychozené deváté třídy. Je tedy zcela pochopitelné, že mě tento výhodný projekt nezaujal.

Vzdát se celého roku, kdy mohu denně dýchat stejný vzduch se svou láskou Karlem Ž., nejet na hory, a ještě přijít o týden prázdnin? I takový blbec jako já viděl zcela jasně, že zkrátka všechno mluvilo proti.

V dubnu jsem tedy odjela s babičkou Anikou do Pece pod Sněžkou na chatu Obzor, kde jsme „inteligentně lyžovaly“, jak říkala babička našemu rozváznému užívání tří vleků, které tehdy fungovaly v našem hlavním lyžařském středisku. „Lyžba“ byla jedním z mála sportů, kterému se dědečkovi podařilo mě přiučit. Na lyžařský výcvik v sedmé třídě mi děda dokonce koupil dobré lyže ARTIST s duralovou vrstvou, přičemž podobné měl u nás ve třídě jenom Karel Ž. Ten byl mými lyžařskými schopnostmi natolik překvapen, že mi od školního lyžařského výcviku věnoval pozornost, o jaké se mi do té doby ani nesnilo. Karel na našem školním výcviku lyžoval asi nejlépe. I když jednou vypadl elektrický proud a na vleku s kotvou se nikdo neudržel na laně, jediný Karel výpadek vybalancoval, vyjel v klidu až úplně nahoru, a ještě cestou vyjížděl ze stopy, aby se elegantně vyhnul všem, co vypadli a váleli se bezmocně ve sněhu. Nahore si nasadil brýle a sešvihal to dolů, jako když vyšívá. Prostě frajer, nejlepší z celé třídy i na sjezdovce!

S babičkou Anikou jsme se tehdy v Krkonoších vedle inteligentního lyžování ještě „přejídalý“ polopenzemi v závodní chatě. S dnešní představou o polopenzi se to nedá ani vzdáleně srovnat, ale babička si přesto co chvíli vzdychla:

„Toho jídla, zdá se mi, je tady moc. To až je zbytečný. To my nemáme zapotřebí,“ brblala a při tom balila zbytky snídaní a večeří do růžového toaletního papíru, který si předtím odtočila na záchodě. Kdo ji zahlédl, okamžitě věděl, odkud její ubrousek na potraviny pochází, protože toaletní papír byl v celém rekreačním srubu jednotný.

A jako všude v té době i tady jsem se zamilovala.

Tentokrát do obtloustlého, rozpačitého číšníka, který se mi opatrně dvířil a cudně odvracel zrak, když babička u stolu operovala s tím hajzl-papírem.

Naše vzájemná náklonnost nakonec vyvrcholila, když mi při odjezdu teplou dlaní vroucně a silně stiskl hubenou dívčí ruku.

Na horách to byl prostě báječný týden.

Zvlášť když pomínu útrpný fakt, že se babička nevzdala marné práce a po večerech mě procvičovala v angličtině, i když jí muselo být už tehdy dávno jasné, že její: „*Dount bí silí*, Betyanko, *dount bí silí*,“ mě ke studiu cizích jazyků skoro určitě nenakopne.

TAJNÁ ŽEBRÁCKÁ OPERA

Nikdo v té době nemohl tušit, že koncem roku, kdy jsem začala chodit do devítky, sepíše několik pražských intelektuálů „protistátní pamflet“, pojmenovaný svými tvůrci „Charta 77“.

Spolu s dalšími dvěma sty čtyřiceti statečnými ho podepsal i můj táta. „Pamflet“, jak tehdy Chartu 77 svorně nazývala všechna naše média, poněkud rozvířil hladinu postupně houstnoucích normalizačních vod a kromě toho, že rozdělil celou společnost politicky, pozměnil zřejmě výrazně i chod dějin v naší středoevropské kotlině.

A pochopitelně politicky přituhovalo už rok před vydáním Charty, tedy po celý rok 1976, v jehož první půli, ještě před koncem divadelní sezóny 1975/1976, se táta šeptandou dozvěděl, že mu nejspíš neprodlouží smlouvu v Činoherním klubu.

Tátovi smlouvu skutečně neprodloužili a pro něj to v té době, kdy už byl jinak vyhozen úplně odevšad, začalo znamenat existenční nouzi. A celé prý se to vázalo k tomu, že se v sobotu 1. listopadu 1975 zúčastnil divadelního představení *Žebrácké opery*, kterou Václav Havel sepsal na motivy známého dramatického kusu Angličana Johna Gaye.

Že z tohoto ochotnického představení, které mělo premiéru v hospodě U Čelíkovských v Horních Počernicích, bude takový průser, který se bude přetřásat ještě po mnoha letech, a dokonce o něm vznikne celá kniha, tehdy samozřejmě nemohl nikdo tušit.

Já a máma jsme byly v Horních Počernicích také. O mámě se to tehdy nikdo nedozvěděl a mne tam nikdo nehledal, byla jsem ve svých třinácti letech asi nejmladší divák tohoto historického představení.

Pokud si vzpomínám, jednalo se o velkou legraci. Svíjeli jsme se smíchy celý večer. A když se Václav Havel při závěrečném aplausu jako autor neděkoval, jenom se smál od ucha k uchu a byl úplně rudý ve tváři, zeptala jsem se táty:

„Proč nejde Václav na jeviště? Proč se neděkuje?“

„Však von ví, co dělá,“ odpověděl lakonicky táta.

Byla jsem od útlého věku uvyklá, že autoři se při premiérách děkují na pódiu, koneckonců jsem to zažila v nedávné době i při premiéře tátova *Hodinového hoteliéra* a maminčině *Parádním pokoji*. Takže jsem s jistotou

věděla, že při takhle dlouhém aplausu by nikdo od divadla nevydržel zůstat sedět v hledišti. Tím pádem jsem vytušila, že se tu děje něco zvláštního.

K Čelikovským jsme s mámou dorazily na poslední chvíli a doprovázeli nás dva anglicky mluvící muži. Oba novináři, byli ten podvečer shodou okolností na návštěvě u našeho košířského souseda Johnnyho K, co bydlel s Petrou v bytě nad námi. Byli to naši kamarádi. Johnny působil jako dopisovatel agentury Reuters. Když ho máma tehdy, na poslední chvíli kvůli utajení celé akce, pozvala, ať se přidá, omluvil se, že nemůže, ale novináři že s námi pojedou rádi. A skutečně nás, mě a mámu, s potěšením posadili do svého pěkného auta, což se nám velmi hodilo, protože to naše špatně startovalo, a my je mohly tím pádem dovést až na místo, kam by se jinak z mnoha důvodů sami nedostali. Jeden novinář byl z BBC a druhý z APA.

Hornopočernická hospoda U Čelikovských v sobě ukrývala nečekaně velký divadelní sál.
(Světová premiéra ŽEBRÁCKÉ OPERY VÁCLAVA HAVLA v Horních Počernicích
1. listopadu 1975, foto Bohdan Holomíček)

Hornopočernická hospoda U Čelíkovských v sobě ukrývala nečekaně velký divadelní sál.

Vedle tátových „základních kamarádů“, jejich žen a přítelkyň tady bylo i celkem dost herců a lidí od divadla, a dokonce i jeden mámin kolega z Divadelního ústavu.

Vím, že dlouhou dobu (možná celé roky) nebylo pak jasné, kdo podal o celém představení tak podrobný report západním vysílacím stanicím.

Já osobně si myslím, že to mohli být ti dva novináři, co přijeli s námi. Představuji si, že hned po návratu do hotelu Jalta zavolali do svých zahraničních redakcí a druhý den večer to hlásily všechny rušené zahraniční stanice v Československu.

Soudruh z hornopočernického Národního výboru, který byl v hospodě U Čelíkovských na ostraze, prý teprve až v pondělí dopoledne oznámil na patřičných místech, že se mu představení zdálo poněkud provokativní. Trampoty anglické lůzy při konfliktech s policií v polovině osmnáctého století byly nejspíš tak trochu záminkou, kterou autor adaptace vychytrale použil, aby poukázal na policejní postupy a způsoby, které netrápily jen londýnské podsvětí osmnáctého století ani Francii devatenáctého století, kam byl příběh autorem lstivě přesazen, ale i prostředí prostorově a časově všem přítomným o dost bližší.

Jak už řečeno, v důsledku účasti na této akci tátovi neprodloužili smlouvu v Činoherním klubu.

Přesto tehdy paradoxně nasadili do repertoáru Činoherního klubu máminu divadelní hru, která se v té době hrála v několika českých divadlech a která se jmenovala *Parádní pokoj*.

A sám táta měl v tomto představení hrát.

A to dokonce roli „otce“, postavu inspirovanou osobností dědečka Landovského. Takže vlastně měl hrát svého vlastního tátu.

K tomu však už nedošlo, protože mezitím na vyšších místech rozhodli, že táta v Činoherním klubu dohrál a roli otce po něm zdědí jeho kolega Josef Somr.

Lidi, kteří doplatili na svou návštěvu ochotnického představení *Žebrácké opery*, bylo víc. Slavnému herci Janu Třískovi neprodloužili smlouvu v Městských divadlech pražských a postupně i on prošel zákazem všech svých činností. Když nakonec emigroval, šly jeho filmy do trezoru, po-

dobně jako už předtím tátovy. Tříska byl vystřižen i ze slavného, krátce předtím dokončeného snímku *Na samotě u lesa*. U menších rolí a starších filmů ho vymazali z titulků, jak se to tehdy běžně dělalo.

Mě však na jaře roku 1976 daleko více zasáhla náhodná informace, že se táta na silvestra znovu oženil, aniž nám o tom cokoli řekl. Dozvěděly jsme se to z dopisu, který psala teta Olga z Francie mámě. Dopisy od Olgy jsme si předčítaly nahlas, protože měla hranaté, špatně čitelné písmo a přeskochovala z tématu na téma, což jsem po ní asi zdělila. Jedna z nás, a možná dokonce právě já, přečetla nahlas překvapivou větu:

„Pavel se prý znovu oženil. Tak snad konečně našel to, co hledal.“

Zůstaly jsme s Andreou jako opařené.

Máma to samozřejmě věděla už dávno. Podobně nám rodiče před časem svorně zatajili i to, že se rozvedli. Možná to udělali i proto, abych nedostala svůj obligátní hysterický záchvat, který všechny vždycky nesmírně unavoval. Už si nepamatuji, jestli jsem tehdy hysterický záchvat dostala, nebo ne, ale rozhodně jsem se cítila ponížená. To, co může vědět

Mě však na jaře roku 1976 daleko více zasáhla náhodná informace, že se táta na silvestra znovu oženil, aniž nám o tom cokoli řekl.

(táta s Evou 31. 12. 1975 na Hrádečku, foto Bohdan Holomíček)

úplně každý, jsme se my, dospívající děti, dozvěděly až jako poslední, a ještě čirou náhodou.

„Musíte být rozumný, to je vám přece oběma jasné, jste už přece velký holky!“ vysvětlila nám máma.

Rozumné být musíme, ale informované už ne. Infiltrace totality do životů je vždycky dalekosáhlejší, než si všichni, co jsou v ní po uši ponořeni, stihají uvědomit.

Podrobnosti o tátově svatbě, jež se odehrála přesně na silvestra 1975 na Hrádečku, jsem se dozvěděla až mnohem později. Za svědky šli Vašek Havel a teta Helena. Existuje plno krásných fotografií od Bohdana Holomíčka. Táta si vzal Evu, kterou jsme už nějaký čas znaly, protože jsme po ní dědily krásné oblečení z Tuzexu. Nejednou se nám svěřovala, že otce miluje, a my jsme nikdy nevěděly, co na to říct. Jezdila s tátou všude, kde to dovolil, čekala na něho trpělivě v autě, někdy i mnoho hodin, když táta někde vystupoval anebo jen popíjel s kamarády, a všechno nám to nakonec bezelstně vyzvonila. Od ní jsme toho věděly možná trochu moc, od táty zase naopak vůbec nic.

Ale nedalo se přehlédnout, že Eva nebyla jedinou slečnou, která se kolem tatínka během našeho dospívání motala. A dokonce ani nebyla jediná, která nám prepubertálním dětem vyprávěla či alespoň naznačovala, že našeho otce miluje a stojí o místo vedle něj. Ale tohle místo my jsme vnímaly jako mámino.

Občas jsme si vyslechly, že je máma nějaká divná, protože tátovi nevaří, jezdí na koni a dělá si, co chce, a že vlastně náš táta je zanedbávaný chudák.

Jak jsme se k tomuhle měly postavit? Táta nám jako chudák nepřípádal, a ať to bylo jakkoli, s takovými problémy dospělých toho dítě moc nenadělá. Může se leda stydět, cítit se jako blb anebo dělat jakoby nic. Ale musí ustát, že některé věci jsou nebetyčně trapné, ale prostě to tak je.

Podobně nezvládnutelná byla novina, že Eva čeká s tátou dítě. Už nějaký čas předtím nám svěřovala, že by dítě chtěla.

„Nejradši bych čapla dítě a někam s ním běžela!“ řekla jednou.

Co si má člověk ve čtrnácti letech s takovou informací počít?

Možná že právě tohle byl způsob, jak mě táta „vracel Bohu“.

Nechal mě osamělou s informacemi, které pro mne byly moc těžké, a já jsem musela pochopit, že jeho a moje city jsou různoběžky, které se ve vesmíru kdovíkdě protnou.

VLASY

Těsně před prázdninami 1976 přišla jednou máma domů a zhroutila se na židli. Potom si ustaraně opřela hlavu o dlaně.

„Dneska dopoledne se zabil v autě ten mladej režisér, co měl dělat *Parádní pokoj* v Činoheráku,“ řekla a rozbřečela se.

Konec tatínkovy poslední divadelní sezóny nevěstil nic dobrého.

A pak nastalo léto roku 1976, na jehož konci jsem dovršila čtrnáct let. Poslední dětské léto.

Vyjely jsme s maminkou naší škodovkou na čundr do Polska.

Byla to zároveň i poslední cesta s naším milovaným psem Antarem, mladým žíhaným boxerem, o kterého jsem se pořád bála, protože se nám ho nepodařilo vychovat. V jenom kuse utíkal, neuměl chodit na vodítku, škrtil se a tahal, a každou chvilku se vysmekl. Sežral úplně všechno, co kde našel, doma kradl jídlo a vyhrabával odpadkový koš. Spal s námi v posteli a proskakoval dveřmi do mámina pokoje, protože tam dlouhodobě chybělo sklo, které jednou rozbil průvan. Bylo to zkrátka úplně nevychované zvíře a já jsem celý jeho krátký život trnula hrůzou, že vltne pod auto nebo se ztratí, a pořád jsem se modlila za jeho přežití.

Dnes si myslím, že jsme s Andreou dostaly podobnou výchovu jako ten pes, jen jsme nebyly tak nevyzpytatelně divoké a měly jsme lepší základní vtisk z Vokovic od babičky a dědy.

Dědeček Albert byl mimochodem jediný člověk, kterého Antar poslouchal. Jednou za čas přišel děda z Vokovic pěšky do Košíř, vzal Antara a šli jsme na dlouhou procházku do Prokopského údolí. Ačkoli byl Antar bez vodítka, dědu vždycky poslechl na slovo.

Po takovém výletu Antar dva tři dny „nezlobil“, ale pak to začalo nanovo.

No a tehdy na naší letní cestě do Polska s maminkou se náš pes nechtěně octl v hlavní roli.

Jezdily jsme totiž v Polsku po maminčiných známých a také po divadlech a měly jsme jako vždy nesmírně bohatý program, který ovšem byl jen velmi málo slučitelný s takhle divokým čoklem.

Od prvního okamžiku, kdy jsme k někomu vpadly do bytu, muselo být všem jasné, že budeme dost náročná návštěva.

Antar řádl podobně jako doma, kradl jídlo přímo ze stolu a nechápal, proč by nemohl skákat hostitelům po postelích. I když nás maminka opakovaně ujišťovala, že „nás všude rádi viděj, protože nejsme žádný měšťáci“, měla jsem každou chvíli podezření, že nás možná všude až tak „rádi neviděj“.

V nádherném Krakově jsme bydlely u jisté Moniky, polské dramaturgyně, která nás nejspíš asi viděla opravdu ráda, protože ne každý by snesl, aby mu návštěva za tři dny zpustošila půvabný byteček v centru historického města tak, jak jsme to dokázali my tři s Antarem. Vždycky večer, když jsme všechny čtyři odešly do divadla, Antar rozkousal a sežral, co se dalo.

Monika, malá, tělnatá a veselá žena s tmavýma pichlavýma očima, měla viditelnou slabost pro urostlé muže od divadla. Patřil mezi ně i nejmenovaný český dramatik, v té době tátův kamarád, který jí přitom za jejími zády přezdíval „hrošík liberijský“. Často a nadšeně mluvila nejen o dramatikovi, ale i o našem tátovi, takže si dovoluji odhadovat, že také náš otec patřil mezi její oblíbence. A proto možná nasadila tak vysokou laťku tolerance pro naše neměšťácké představy o návštěvách.

Měla pochopení pro všechny, kteří milovali divadlo, a asi i proto při naší návštěvě dokázala zatnout zuby.

V jejím kmenovém Krakovském divadle se tehdy dávaly hry takových autorů jako Sławomir Mrożek nebo Witold Gombrowicz. Jejich hry režíroval buď sám velký Andrzej Wajda, anebo věhlasný Jerzy Grotowski, který právě slavil celosvětové úspěchy se svou „novou scénografií“.

Všechny krakovské divadelní zázraky jsme s velkorysou Monikou navštívily a na vlastní oči zhlédly. Bylo mi tehdy sotva čtrnáct, ale hned jsem pochopila, že se jedná o jedinečné zážitky, které bych těžko v jiném divadle mohla vidět.

Všechny tři krakovské večery jsme strávily na jakési letní scéně a byly jsme představeny velikánům tehdejšího polského divadelního světa. Nakonec nás Monika seznámila i se svým oblíbencem a „miláčkem“, jak mu říkala, což byl vysoký elegant, režisér a miláček nejen Moničin, ale všech, což vyplývalo i z jeho občanského příjmení: Kochańczyk. Tento adonis polského divadla nás pak přivítal o pár dní později i v Gdaňsku, kde působil ve slavném Teatru Wybrzeże.

Před odjezdem z Krakova na sever k Baltskému moři nás Monika vzala do kina, kde dávali film „našeho“ rodáka Miloše Formana *Hair* neboli *Vlasy*, který se v Československu, režisérovi rodné zemi, nesměl promítat, protože Miloš Forman byl doma zakázaný.

Třebaže byly *Vlasy* v angličtině s polskými titulky, moc dobře jsem chápala, jak to Forman myslel.

Vlasy prostě znamenají sílu! A když o ně člověk druhého připraví, nemyslí to s ním dobře.

Byla jsem filmem okouzlená.

Maminka to ale viděla jinak. Hned jak jsme vylezly z kina, rozohnila se:

„To byl teda kýč, von se tam ten Forman v tý emigraci snad úplně zbláznil, nebo co?“

„Ne, ne! Bylo to nádherný, mami! Já bych chtěla umět takhle skvěle tancovat!“ vzdychala jsem a vybavovala jsem si záběry vznášejících se mladých lidí ve velkém městském parku a také v ulicích slavného New Yorku.

„*Tak, tak! Bardzo pięknie! Forman jest geniuszem*,“ přitakala mi Monika.

„Mami, a voni v Americe lidi takhle tancují na ulici?“ ptala se Andrea.

„Ale prosím tě! To jen ve filmu, dyť je to americkéj muzikál! Kýč!“ horlila máma. „Na ulicích se tancuje jenom v muzikálech!“

Pak se maminka obrátila k Monice: „Promiň, Moniko, ale to se vůbec nedá srovnat s tím, jaký fantastický filmy Forman dělal doma!“

„*A mnie się podoba*,“ ušklíbła se sveřepě Monika a mrkla na mě.

„Jaká podoba?“ ptala se Andrea.

„To polsky znamená, že se ti něco líbí,“ zavrčela máma a pokračovala: „To jsem asi už vopravdu blázen, nebo co... Asi ničemu nerozumím.“

„Já už chci mít zase dlouhý vlasy!“ začala jsem se litovat a nahlas snít, fascinovaná kráskami v rozevlátých sukních a v čelenkách, s přenádhernými vlasy, jež tancovaly po Central Parku s vlasatými mladíky.

V té době jsem totiž ještě neměla strávené jedno z největších ponížení poslední doby.

Jako by nestačilo, že jsem trpěla pod neustálou palbou komentářů od maminky a jejího přítele, protože mě oba, nevim proč, činili zodpovědnou za to, že se mi všechno mění, že mi narostla prsa, a hlavně je popouzelo, jak na mě reaguje svět mužů. Prý se chovám nepatřičně a vypadám vyzývavě! A začátkem tohoto léta všechno vyvrcholilo tím, že mi máma při sledování detektivky bez upozornění ušmíkla moje dlouhé vlasy.

Ten večer, kdy se to stalo, dávali v televizi americký film *Osamělá vlčice*. Byl o špiónce, která skákala po střechách a při tom střílela na své pronásledovatele, i když je jasné, že jednoho z nich milovala. Říkalo se jí „osamělá vlčice“. A když to pak v jednu chvíli začalo vypadat, že bude muset Vlčice zastřelit i svého favorita, nechala jsem se do děje vtáhnout tak, že mi máma, která původně jen zastříhávala konečky, v nestřežené chvíli ostříhala vlasy až úplně u hlavy.

Dodnes si s Andreou pamatujeme, jak sedíme vedle kuchyňského stolu a hledíme jako uhranuté na malou přenosnou televizi stojící na kuchyňské lince.

Když nakonec osamělou vlčici za přispění jejího vyvoleného zastřelili, sáhla jsem si na hlavu a neměla na ní skoro nic. Dostala jsem bezmocný záchvat pláče.

Jenže už bylo pozdě! Byla jsem ostříhaná na ježka. Mrtvou vlčici držel její zrádný milý v náručí a plakal. Pozdě, pozdě! Nechutná zrada! Už se nedalo nic dělat!

Ještě dnes, když si na to vzpomenu, se cítím ponížena.

„Je to takhle mnohem lepší, Betyno! Ani si neumíš představit, jak jsi tím prokoukla!“ pochvalovala si svůj podlý čin máma.

„Moje vlasy, kde jsou moje vlasy...“ kvílela jsem zoufale a v ruce jsem svírala chumáč zcuchaných chlupů.

„No! Konečně seš pěkná holka! A navíc ti to opticky prodlouží nohy, uvidíš!“

„Já tě nenávidím, mami,“ štkala jsem.

„Uvidíš, jak se ti uleví. A u zkoušek na konzervatoř se bude hodit, že vypadáš inteligentně! Dlouhý vlasy, krátkej rozum! To ví každej!“

V první chvíli mi nedošlo, že takhle zhyzděná půjdu i k přijímacím zkouškám z herectví!

„Nenávidím tě, nenávidím!“ zalykala jsem se vzteky. Měla jsem dojem, že bez vlasů nejsem vůbec nic!

A to byl asi způsob, jakým mě vrátila Bohu moje maminka.

Musela jsem přijmout to, že na svou sílu si musím ještě počkat.

Druhá půlka Formanova filmu s válečnou zvěstí, kde mladí kluci nastupují do letadla, aby je odvezli do války ve Vietnamu, a všechny je ostříhají skoro dohola, na mě až tak báječný dojem neudělala. To jsme znali až moc

dobře z našeho života. Nejednalo se jen o vlasy, ale i „budování míru“, při kterém nás pořád někdo připravoval na válku. Tady byl jen jeden rozdíl, a sice že v českém filmu by k povědomému ději nikdy nehrála tak srdceryvná hudba.

Zamyšleně jsme šly po ztichlé krakovské uličce, těsně kolem projela bryčka tažená koňmi a já jsem si povzdechla: „Já bych chtěla do Ameriky.“

„*Tak. I to był bardzo fajny film.*“ Monika mi rozuměla a spiklenecky do mě žduchla.

Cestou z Krakova na sever jsme se s Andreou musely smířit s tím, že vyvolení, kteří na naší polské cestě dostávají nažrat, jsou auto a pes, nikoli my dvě, což nám maminka vysvětlila:

„Pes a auto prostě musej dostat najíst, pes to nevydrží a auto by nejelo! Ale my to vydržet můžeme, protože máme rozum! Navíc máme tolik báječných zážitků, že se k tomu nemusíme ještě přezírat.“

Smutně jsme při jedné zastávce u lesa pozorovaly Antara, jak vedle auta chtivě vyžírá konzervu s krevní tučnicí, kterou jsme pro něj vezly z Prahy. Divže ji nesežral i s plechovým obalem.

„Kdo to má, holky? Kdo to zažije? Myslíte, že někdo zná osobně Andreje Wajdu?“ ptala se nás maminka, když si všimla, jak Antarovi nepokrytě závidíme. Musely jsme uznat, že toto jsou zážitky na celý život, zatímco „přezírat se můžeme někdy jindy“.

Při průjezdu Polskem jistě sehrálo roli i to, že tam tehdy byla všeobecně větší chudoba, méně obchodů a méně jídla, což mamčin odpor k nákupům a konzumaci ještě podpořilo.

V duchovně kulturním rozpoložení jsme přes nekonečnou a placatou zemi plnou malých políček, a ne rozlehlých lánů, jak jsme byly zvyklé od nás, dojely až k moři, které má v sobě pro vnitrozemce vždycky neskuutečné kouzlo. Starý přístav Gdaňsk svou atmosférou i tmavočervenými, skoro černými cihlovými domy a položřícenými přístavními doky, jejichž střechy vyčnívaly až nad moře, dýchl na člověka poetikou známou spíš z obrazů středověkých malířů než naší středoevropskou realitou. Pro nás něco úplně nového.

Večery jsme trávily v místním slavném divadle a dny svobodně i se psem u moře, protože v Polsku bylo tehdy celé pobřeží otevřené, po plážích

volně pobíhali nejen psi, ale jezdili tu dokonce i lidé na koních a stan jsme si mohly postavit kdekoli.

V romanticky omšelych uličkách starého města bylo ke koupi o poznání více jídla než ve vnitrozemí. Na ulicích prodávali oplatky s marmeládou a se šlehačkou, takzvané gofry, po kterých jsme se Andreou mohli utlouct a od rána do večera jsme je na mámě s malou úspěšností loudily. Na podlouhlém náměstí s dlažbou z velikých kamenů byl „targ“ neboli trh, věc v sedmdesátých letech v naší zemi nevídaná. Znali jsme trhy jen z historických a cizokrajných filmů.

Měla jsem dojem, že jsme se ocitly v úplně jiném světě, neskonale svobodnějším a rozhodně estetičtější, ač možná krapet hladovějším.

To léto se ve slavném gdaňském divadle hrála legendární Gombrowiczova *Yvonna, princezna burgundánská*, která by se tehdy jistě nikde jinde ve východním bloku uvést nedala. Tady ji hráli v cirkusovém stanu s takovým nasazením, že když v jednu chvíli hudba přestala hrát a krásná Albertýna vystoupila z rakve, která stála na výšku uprostřed jeviště, úplně nahá, a zazpívala polsky nádherným sopránem něco, kde bylo možno zaslechnout „*Nágość! Nágość!*“, úplně se mi zastavil dech!

Ostatní herci v průsvitných kostýmech se rozmihovali po jevišti jako motýli a v reji světel něco brebentili, až pak náhle strnuli, protože někdo vykřikl: „Čas!“ Všichni se pak podívali na levé zápěstí, kde se za našeho mládí nosily hodinky, a jevištěm znovu zašumělo: „Čas, čas, čas..“

Tato scéna „tance s czasem“ na mě udělala mohutný dojem, takže si dodnes myslím, že jsem nikdy předtím ani potom podobný pocit v divadle nezažila.

Z Gdaňska jsme po několika dnech zamířily podél moře do romantického lázeňského městečka Puck, kde jsem poprvé v životě spatřila dlouhé bílé molo vedoucí hluboko do moře. Večer se na něm svítilo a vpodvečer při západu slunce se tu procházeli lidé nad růžově zbarveným mořem a já si připadala jako postava v románu Thomase Manna.

Z Pucku jsme po pobřeží projely až na západ Polska a tady jsme z velkého přístavu jménem Svinoúští i s autem přepluly na obří lodi zátoku a dostaly se do nejbližšího východoněmeckého městečka Ahlbecku, jež leží hned za hranicemi a které dosud vyzařovalo noblesu německých lázeňských letovisek, asi podobně jako romantický Puck.

Bílé, ač už omšelé vily shlížející na moře připomínaly šlehačkové dorty a dlouhé pláže byly poseté řadami běžových proutěných kukání, které večer opuštěně zíraly na těžké nebe visící nad olověným Baltem.

Jedna z prvních oprýskaných vil, stojící hned za borovým příhraničním lesíkem těsně nad mořskou dunou, měla pod velikými secesními okny měděnou pamětní desku, kde stálo: *V tomto domě v srpnu roku 1923 dopsal Thomas Mann poslední kapitolu svého vrcholného románu Kouzelný vrch.*

Můj oblíbený román! Tím pro mne kdysi dvacáté století vstoupilo do svých souřadnic.

Ale jinak bylo tady v Německu všechno jinak než v Polsku. Tam už jsme za těch několik dní přivykli na určitou svobodu. Tady platila jiná pravidla. I když tu byli stejní obrovští rackové, kteří přeškrťovali svým letem mořskou oblohu.

Celý den jsme musely Antara držet na vodítku a všude, kam jsme přišli, začali lidé křičet: „Achtung, achtung, der Hund!“, což se stalo refrémem celého našeho krátkého pobytu v NDR. Bylo mně i Andree divné, že Antarova rasa, která se jmenuje německý boxer, zrovna tady vzbuzuje takové pozdvižení. Do kempu s námi Antar nesměl a na divoko se v NDR nikde stanovat nedalo. Pláže byly hlídané a některé části, označené FKK, byly střežené speciálně: člověk se tady totiž mohl, respektive musel, koupat nahý, Němci totiž byli známí tím, že už od předválečných dob dobře vědí, co je „kultura těla“. A ta se směla pěstovat i v NDR.

Ale samozřejmě bez psa!

Porušování pravidel v Německu neexistovalo.

Ale to co jsme s Andreou objevily na okraji jedné ahlbecké pláže, bylo něco pro nás dosud nevidaného: stánek, kde za pouhých deset feniků prodávali housky s kyselou rybou!

V přepočtu na naši měnu za třicet haléřů! A na to jsme měly i my! Maminka nám několikrát vydala veliký hliníkový východoněmecký desetník a my jsme se pak mohly vmísit do houfu lidí obléhajících plátěný stan, kde nějaký chlap neuvěřitelnou rychlostí nakrajoval kulaté žemle a pak do každé se stejným nasazením vkládal půlku kyselé ryby, kterých tam měl celý sud. Tady jsme za nepatrný obolus obdržely nevidanou delikatesu. V Československu se za třicetník dala koupit houska jen suchá, za dvačetník lipička z hroznového cukru a za desetník v papírnictví průpisový

lenoch. V NDR byl oproti našemu Československu, neřkuli proti sousednímu Polsku, tehdy opravdový blahobyť.

Na cestu zpět jsme se pak vydaly přes svobodnější, ale hladovější Polsko.

OSVĚTIM

Když jsme zase projely zpátky celou polskou zemí až na její jih, prohlásila maminka, že bychom se měly zajet podívat i do Osvětimi, protože to by měl každý člověk vidět na vlastní oči. Aby už se prý nikdy nic takového neopakovalo.

Ač jsme se sestrou byly vlastně ještě děti, samozřejmě jsme obě dobře věděly, kam jedeme. Patřily jsme do druhé poválečné generace dorůstajících dětí a jasně si pamatuji, že jsem za prvních čtrnáct let života viděla nespočet filmů o lidském utrpení. Snímky, kde kamera zabírá traktor s pluhem na odhrabování sněhu, jenže namísto sněhu před sebou hrne hromady lidských těl, záběry na kupu brýlí nebo haldu dětských botiček patřící těm, kteří si je „odložili, než vstoupí do sprchy“, aby už odtud nikdy nevyšli, nýbrž byli vymeteni jako odpad a pak odklizeni do hromadných hrobů. Takové informace o nedávné minulosti nám byly podávány běžně.

Děs z koncentračních táborů jsme měly v krvi a obrazy lidského utrpení a bezmoci nám pronikaly do snů a bytovaly v našem podvědomí. Sály jsme je s mateřským mlékem. Válka celé naše dětství visela ve vzduchu jako prazvláštní, stále přítomný fenomén.

Slychávali jsme často, že jsme generace, která si neumí představit hrůzy války, a nejsme dost vděční za mír, že se máme až moc dobře a bereme jako samozřejmost to, že žijeme. Ve škole jsme „bojovali za mír“ a už od první třídy jsme si čistili plynové masky a učili se opouštět školní budovu během chemického poplachu, dívali jsme se nevinnýma dětskýma očima na filmy o lidské krutosti, kde se kreatury skrývaly pod názvy fašisti, nacisti, kapitalisti, imperialisti, ale také Němci, Američani, Francouzi, Italové, a tak se vytvářel svět zla, který byl někde „tam“, kam my sice nevidíme, ale jistojistě víme, že „tam“ jsou všichni lidé na straně temnoty.

A pak nám bylo ještě vštěpováno i něco, co považuji skoro za nejhorší vtisk systému, totiž že s lidskou zlobou se dá zatočit jen jediným možným způsobem, a to použitím „protisíly“.

Vojenské přehlídky na prvního máje, kdy začíná jaro a život voní a kvete, branná výchova od druhé třídy, kdy se člověk sotva naučí sedět v lavici, besedování s lidmi, kteří přežili koncentrační tábory a vyprávěli o takových ukrutnostech, až se z toho kroutila střeva strachy, a ničemu z toho se nedalo vyhnout, byla to součást naší výchovy a vzdělání. Děs z války by se dal v mé dětské duši krájet, jak byl hustý. A strach z „jiného“, neznámého světa, který leží tam někde na druhé straně hranic, kam není vidět, ten také. A pak ještě ty nekonečné pocity viny, že se máme lépe než naši předkové, že se máme bez zásluh dobře a dost si toho nevážíme.

Tehdy v Osvětimi jsme zastavily naši škodovku na velkém parkovišti před areálem Památníku bývalého koncentračního tábora, což byl rozlehlý pozemek obehnaný ostnatými dráty a na něm se křčily dřevěné ubikace. Ne že by to nepřipomínalo nespočet známých míst, podobně totiž vypadaly například dětské letní tábory.

Ale tady bylo ještě něco navíc. Něco opravdu strašidelného, ač neviditelného, něco, co se snad ani netýkalo vědomostí, které jsme o celé věci měly.

Hned jak jsme všechny tři vylezly z auta a ještě než ho máma stihla zamknout, už se brečelo. Nejdříve se rozbřečela máma, pak já a nakonec Andrea, která měla vždycky reakci trochu opožděnou. Plačky jsme stály u auta a dívaly se přes drátěný plot na slehlé trávníky a opuštěné budovy. Vlevo od nás se rýsovala velká obytná brána s věží, jakou v učebnicích dějepisu mívala stará slovanská hradiště, a v dálce nad pozemkem čnely věže komínů. Nedalo se zaostřit. Jakýsi neviditelný mrak mezi sinavým nebem a šednoucí zemí rozpíjel celý obraz. Pohyb ptáků na nebi jako by se zastavil a my se dostaly do nezaostřené černobílé fotografie. Jediné, co zůstalo skutečné, byl náš naléhavý pláč. Tlačil v hrudi, jako by šlo o kámen, který je třeba vyvrhnout, aby nezadusil. Všechny tři jsme polykaly vzlyky, já si utírala oči i nos do trička, až jsme nakonec usoudily, že se musíme vrátit do auta pro kapesníky.

Antar využil otevřených dveří a tápavě vylezl, ale nedal se na útěk, jak bylo jeho zvykem, jen začal s vyplázlým jazyčkem skřípnutým do předku su nedůvěřivě očichávat drátěný plot, který začínal kousek od škváry na parkovišti. Pak chtěl u plotu zvednout nohu, ale rozmyslel si i to a vrátil

se do auta, kde se stočil do klubíčka a zavrtal svůj lidský nosík do žíhané kůže. Našly jsme si kapesníky, důkladně se vysmrkaly a utřely si tváře a máma odhodlaně obešla vůz a znovu ho zamkla. Chvilí jsme přes drátěný plot zíraly na temně zelenou nevysokou travu a zašlý betonový chodníček, a začalo to znovu. Pláč!

Maminka se opřela čelem o dveře škodovky: „Já na to nemám sílu, holky.“

„Tak tam nepudeme, mami!“ vyhrkla rychle Andrea.

„Já tam nemůžu. Nejde to,“ zašeptala naše matka zlomeně.

Co jiného by mě mohlo jako dítě tehdy přesvědčit víc než právě úplná matčina bezmoc, že se děje něco nepřijatelného, ano, že s námi na parkovišti jsou možná tisíce duší těch, kteří snad dosud ještě nevědí, že jejich těla už dávno zemřela.

Tricet let po skončení války.

Co když ti mrtví opravdu pořád nevědí, že jsou dávno na druhém břehu?

Co když se pořád jejich duše ještě potulují někde mezi nebem a zemí nad střední Evropou?

A co když na nás dokonce volají:

„Řekněte nám vy, kteří žijete, řekněte nám konečně, co se stalo? Kde to jsme? Jsme v pekle? Nebo jsme ještě na zemi?“

SVATBA TETY HELENY

V druhé půlce léta 1976, než jsem dovršila čtrnáctý rok, se koncem srpna vdávala teta Helena. Bylo jí šestatřicet a vdávala se podruhé.

Jakou měla babička radost! Helena totiž nebyla rodinný typ a já myslím, že babička tehdy naposledy zadoufala, že se to zlomí a Helena konečně začne žít „normálně“.

Nezlomilo se to. Helena byla vdaná celkem čtyřikrát, vždycky to v manželství vydržela nejvýš rok, ale partnerů měla desítky, což nikdy a před nikým netajila. Měla ráda muže neobvyklých kvalit, když to vyjádřím hodně taktně. Mezi jejími milenci i manželi byl jeden zloděj, jeden žhář, jeden

agent StB, a i ostatní její partneři a náhodné známosti mnohdy měli nějakou vlastnost, která byla, slušně řečeno, nepřijatelná. Jako by si na tom naše teta Helena, mimořádná krasavice, chytrá a v mnohém směru talentovaná žena, přímo zakládala. Dokonce jsem z ní měla pocit, jako by to někomu dělala naschvál! A mám dojem, že i vím komu. Svoji mámě, naší babičce Jarmile Landovské.

A babičce, zdálo se mi, šlo hlavně o to, aby to nevypadalo tak jak to je.

A ať je to jakkoli, hlavně ať nikdo nic nepozná!

Mám neurčitý dojem, že nějak podobně to měly všechny tři její děti. Obě tety i táta. A hned to vždycky babičce „osolily“.

Jen ať se to ukáže!

Jen ať to všichni vidí!

Jako by s gustem otočili přísloví „Nedívej se čertovi pod kabát“ v jeho pravý opak: „Podívej se čertovi pod kabát! Podívej se, co tam ten čert má!“

A že má čert pod kabátem něco strašlivě hnusného, to tuší i malé dítě. Takže i mně s Andreou bylo jasné, proč je babička v den Heleniny svatby tak šťastná a rozkvetlá a plná naděje, že snad konečně něco bude tak, jak má! Ale abych tetě Heleně nekřivdila!

Jeden její milenec měl také kvality nesouměřitelné s okolním světem, ale jen v tom nejlepším slova smyslu.

Když bylo tetě Heleně dvacet devět let, nějakou dobu chodila se samotným velkým Karlem Krylem. Respektive malým. Byl o hlavu menší než ona. Babičce a dědečkovi Landovským se prý tento ženich moc nezamlouval, když jim Helena svůj nový objev přijela představit do Pardubic. Chodila s Karlem v roce 1969, přesně v té době, kdy se rozhodovalo vše. Tehdy se chystala jít studovat dramaturgii, což prý Karla také zajímalo, a dokonce uvažovali o tom, že se na DAMU budou hlásit spolu. Ale doba byla příliš dynamická a všechno dopadlo jinak. Kde kdo dnes asi ví, že Karel Kryl byl po srpnu 1968 jedním z nejslavnějších emigrantů.

Bydleli spolu s Helenou v Nerudově ulici, v jakémsi pavlačovém bytě, chodili po Malostranských hospodách, a když emigrovala teta Olga, starší Helenina sestra, přesunuli se na Pankrác, do bytu po ní. Odtud pak Karel vycestoval v září 1969 do Německa a už se nevrátil.

Po Karlu Krylovi zbyl u Heleny veliký obraz, který nesl název Modrá příšera.

Helena mi ho nepředloženě darovala.

A mne nenapadlo nic lepšího než tuto vzácnou relikvii postoupit prvnímu, kdo o ni projevil zájem. Kolik „blbů“ na mé hlavě za tento projev bezelstné velkorysosti přistálo, si milý čtenář jistě může spočítat sám. Uznávám, že to bylo neomluvitelné, ale na svou obhajobu, která asi neprojde, musím uvést, že Karel nesrovnatelně lépe psal, skládal, hrál a zpíval, než maloval.

Ale to mi nikdo neuvěří. A navíc je to dnes už jedno.

Na svatbu v roce 1976 nás s Andreou doprovodila babička Jarmila Landovská a ta si nás i „oblékla“ podle svých představ. Přivezla z Francie, kde byla před časem na návštěvě u Olgy, nějaké zděděné šaty, které se líbily jí, ale nás nijak zvlášť neuchvátily. Když si je v Paříži pěchovala do kufru, už se asi těšila, jak se v nich budeme báječně vyjímat. Úpletové šaty pastelových barev se nepodobaly ničemu, co jsme měly v šatníku. Moje byly vypasované, bledě modrobílé s knoflíčky a Andrea byla oblečena v jakýsi bělorůžový úpletový válec, rovněž s drobnými knoflíčky, které v ní vyvolávaly idiosynkrazii. Boty jsme měly samozřejmě zděděné, jak jinak, a nemusím ani připomínat, že jsme byly obě potupně ostříhané.

Cítila jsem se nesvéprávně, jako bych nedobrovolně procházela přípravnou fází na „ženskou roli“, jenomže podle prvorepublikových, babičkou dosud uctívaných zásad: hlavně nevybočovat, být upravená k obrazu druhých, aby mě svět mohl bez námahy konzumovat. Prostě hlavně nebýt sama sebou. „Protože to je u děvčete jenom pro zlost,“ jak babička nejednou připodotkla. Jako bych ji slyšela.

Vymustrované v Helenin svatební den podle jejích představ jsme jí přidávaly na pocitu vítězství:

„Takový dvě pěkný žaby,“ rozplývala se. „Radost pohledět! Takhle byste měly chodit oblečený. A ne pořád jak kluci. V těch vašich tegzaskách...“

Jak se mohl člověk na mém místě najednou zavděčit mamince i babičce, když byly obě tak rozdílných názorů? A co vlastní pocity, kde ty byly? Prostě jsem si tehdy připadala jako po kastraci, a ještě i po lobotomii.

Teta Helena, která o sebe dbala méně, než by se při její kráse dalo očekávat, chodila vždy celé léto v jedněch jediných šatech. Pracovala v nich při exteriérech, takže se šaty začátkem podzimu daly leda tak vyhodit.